

**ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ОСІБ ВІКУ ПІЗНЬОЇ
ДОРΟΣЛОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ УСПІШНОГО СТАРІННЯ**

О. Б. Демків

Львівський національний університет імені Івана Франка,
Вул. Університетська 1, Львів, Україна 79000
oleh.demkiv@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5233-0472>

М.С. Кіржецька

Національний університет Львівська політехніка,
вул. Степана Бандери 12, Львів, Україна 79000
mariya.s.kirzhetska@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5695-7843>

Ю.І.Кіржецький

Львівський державний університет внутрішніх справ,
вул. Городоцька 26, м. Львів, Україна, 79000
yura.kirzhetskiy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8323-3605>

Аналізується толерантність населення віку пізньої дорослості до невизначеності у контексті проблеми успішного старіння. Метою статті є порівняння компонентів толерантності до невизначеності у працюючих та непрацюючих осіб віку пізньої дорослості та аналіз ролі комунікації у соціальних мережах. Для оцінки рівня толерантності до невизначеності було використано шкалу толерантності Д. Л. МакЛейна; для визначення рівня залежності від соцмереж методу Bergin Facebook Addiction Scale. Зроблено наступні висновки: реакції на нові події, які відбуваються у середовищі осіб, які працюють, сприймається більш позитивно аніж у осіб, які перебувають на пенсії; особи віком від 60-75 р., які працюють мають помірну терпимість до завдань, що можуть бути складними для розуміння, до несподіваних та складних ситуацій, або до тих ситуацій з певним рівнем невизначеності; особи, які не працюють у цій віковій групі негативно сприймають невизначеність; на збільшення рівня толерантності до невизначеності позитивно впливає доповнення

традиційних соціальних практик комунікаціями у соціальних мережах.

Ключові слова: толерантність до невизначеності, вік пізньої дорослості, риси особистості, комунікативна соціальна активність, успішне старіння.

Проблема старості, ставлення до старості (негативного чи позитивного, як до своєрідного соціального баласту або мудрості) була однією з центральних в світогляді людей різних епох і народів. Особливості демографічної ситуації сучасного світового суспільства передбачають зростання кількості осіб похилого віку в демографічній структурі населення та їх щорічний приріст у порівнянні з попередніми десятиліттями. Статистичний аналіз демографічної структури за країнами, який щороку проводить Світовий банк, показує, що Україна входить до 40 країн із «найстарішим» населенням. Зокрема 16,7% у 2019р. населення України перетнуло позначку у 65 років і щороку кількість людей похилого віку у структурі населення країни лише зростає. Економічна ситуація, несприятливе співвідношення населення працездатного та постпрацездатного віку спонукає людей віку пізньої дорослості активізувати свою позицію, продовжувати роботу і після досягнення пенсійного віку у зв'язку з чим актуалізується необхідність соціологічного та соціально-психологічного супроводу процесів старіння, моніторингу стану соціального самопочуття цієї групи населення з метою найповнішого збереження функціональності та наближення до моделі успішного старіння. Окрім проблем соціально-економічного характеру істотними є труднощі соціально-психологічного характеру: розрив міжособистісних зв'язків, зумовлений зниженням соціальної активності, віддалення від батьків дорослих дітей, звуження кола інтересів та кола спілкування, морально-ціннісна та соціальнопсихологічна дезадаптація в суспільстві внаслідок зміни сучасної системи соціальних установок і цінностей, переживання відсутності життєвої перспективи, обмеженість самореалізації та ін. У цьому контексті істотним є розмежування старості на третій і четвертий вік: третій вік це період, що настає після піку професійного розвитку, пов'язаний із поступовим виходом особи з професійної діяльності, обмеженням соціальної активності, але також пов'язаний і з певною незалежністю, найвищим за усю тривалість життя людини рівнем доходів. Четвертий вік, натомість, значно більшою мірою пов'язаний із явищем залежності та потребою у догляді.

Похилий вік або вік пізньої дорослості є одним із періодів невизначеності у житті людини, впродовж якого відбуваються активні негативні біологічні зміни в різних системах організму, зміни соціальних ролей в соціумі, зниження рівня щомісячних доходів, невизначена емоційна оцінка майбутнього часу тощо. Наслідком цих змін є зміни у поведінці та психічному стані особи. Ці фізіологічні, соціальні та економічні зміни, особи віку пізньої дорослості здійснюють в умовах високої невизначеності та

зміни, особи віку пізньої дорослості здійснюють в умовах високої невизначеності та відсутності чи обмеженості життєвих альтернатив, які висувають особливі вимоги до внутрішніх ресурсів особистості.

Щодо особистісних характеристик осіб віку пізньої дорослості, то опитування проведені Ж. М. Новіковою (2010) [26] вказують на те, що найбільш характерними серед них є негативні: емоційна нестійкість, підвищена тривожність, невпевненість у собі, систематична заклопотаність, сумнівність, а також позитивні: відповідальність, совісність, стійкість моральних принципів, усвідомлення соціальних вимог, старанне й акуратне їх виконання.

За дослідженнями Е.Т. Соколової (2015) [28] активно виявляється нездатність людини віку пізньої дорослості впоратися з соціальною та культурною невизначеністю в залежності когнітивного стилю, вірувань і установок, що стає наслідком дефіцитарних проявів суб'єктивної невизначеності.

Ми відзначимо, що особи віку пізньої дорослості вважають зміни, які з ними відбуваються наслідком впливу низки суб'єктивних чинників: віку, зайнятості, виду професійної діяльності та наповненості життя подіями. Саме тому, однією з особистісних характеристик осіб віку пізньої дорослості є негативна оцінка образу майбутнього часу.

З одного боку на думку Є. Ю. Балашової та Л. І. Мікеладзе (2013) [20]; Д. Лаурейро-Мартінес (2018) [13]; невизначеність майбутнього часу можна розглядати як чинник виснаження ресурсів або як поведінкову ригідність, яка не супроводжується готовністю до особистісного зростання (К. А. Абульханова, 2013 [19]; О. Ю. Стрижицька (2013) [29]). А з іншого – вибір на користь невизначеності власного майбутнього як екзистенційного рішення, що веде до суб'єктивного благополуччя і когнітивної гнучкості [7].

Дослідження проведені А. Фунгом (2006) [7] близькі до теорії самодетермінації людини Е. Дейсі і Р. Райана (2004) [3], відповідно до якої стан невизначеності є продуктивною умовою для рефлексії і подальшого особистісного самовизначення (через зміну способу життя і посилення толерантності у людини похилого віку) та посилення психологічної стійкості (Т. В. Корнілова (2010) [23]).

Толерантність до невизначеності, як риса особистості і внутрішня позиція людини, виступає в якості «тенденції сприймати невизначені ситуації як бажані» [2] та є джерелом розвитку, придбання нового досвіду особи [18]. Особистість, толерантна до невизначеності, не відчуває деструктивної тривоги в невизначених ситуаціях і сприймає їх як такі, які неможливо уникнути та з якими необхідно впоратися.

Дослідження наукових джерел за тематикою виокремлюють трактування толерантності до невизначеності як: (1) особистісної характеристики [4, 14-16], (2) різновиду когнітивного стилю [25], (3) інтегральну здатність особистості [12];

21], (4) формально-динамічну характеристику особистості [4].

З позиції нашого дослідження важливими є праці М. Юртаєвої, (2011) [30], яка досліджувала зв'язок компонентів толерантності до невизначеності з когнітивно-стильовими і особистісними характеристиками людини; А. Гусєва (2011) [21] – з розвитком ідентичності особистості; та Д.А. Леонтєва, Є.Ю. Мандрикової, (2005), що формалізують прийняття рішення в ситуації особистісного вибору в умовах невизначеності [24].

Разом з цим, особливості толерантності до невизначеності осіб віку пізньої дорослості залишаються на сьогодні недостатньо вивченими як з психологічної так і з соціологічної точки зору. Одним із найбільш оптимальних «містків» між психологічним та соціологічним дискурсом у тому, що стосується толерантності до невизначеності є запропонована Г. Хофстеде інтерпретація вимірів суспільних цінностей. Толерантність до невизначеності є одним із шести культурних показників поряд із показниками «індивідуалізм – колективізм», «дистанція влади», «маскулінність – фемінність», «уникнення невизначеності», «довгострокова орієнтація», «терпимість»). Для країн з низьким значенням уникнення невизначеності характерне більш позитивне ставлення до інновацій. З найбільш істотних соціальних наслідків у цьому сенсі має значення взаємозв'язок цінностей населення та його підприємницької активності. Водночас високі значення спрямованості населення на уникнення невизначеності можуть проявлятися в низькій схильності до підприємницької діяльності, неготовності до змін, схильності до їх блокування і підтримки статус-кво. Саме тому, дослідження проблем толерантності до невизначеності осіб віку пізньої дорослості є надзвичайно важливим, та актуальним: як на рівні особистості так і на загальнодержавному рівні, зважаючи на щорічний приріст таких осіб у структурі населення країни.

Зміна соціологічної та соціально-психологічної парадигми вивчення старіння та старості в XXI столітті полягає у відході від кризового бачення похилого віку як соціальної проблеми та у поверненні до інтерпретації віку як характеристики соціальної структури і особистої біографії. Зокрема йдеться про поняття успішного старіння в якості елементів якого виділяють задоволеність життям, конструктивну копінг поведінку, адекватну самооцінку, а також відсутність депресивних станів. З соціальних критеріїв відзначають активну залученість у суспільне життя, бажання і здатність до соціальних контактів.

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у встановленні рівня компонентів загального показника толерантності до невизначеності у осіб віку пізньої дорослості (вікова група 60-75рр.) та напрямків її підвищення. У дослідженні взяли участь 40 осіб віком від 60 до 75 років. Серед опитаних ми виділили 20 осіб, які мають 40 годинний робочий тиждень та 20 осіб, які перебувають на пенсії. Дослідження мало розвідувальний характер і мало на меті апробацію інструментарію, поширеного у зарубіжних дослідженнях та генерацію гіпотез, які в подальшому можуть бути верифіковані у більш масштабних та ре-

презентативних опитуваннях.

Статистична обробка даних, отриманих за опитувальником Д. Маклейна, виявила ймовірні відмінності між першою та другою групами за шкалами компоненти «ставлення до новизни» та «надання переваги невизначеності». За компонентами «толерантність до невизначеності» та «відношення до невизначених ситуацій» відмінності є незначними.

Таблиця 1.

Результат обробки даних за компонентами толерантності до невизначеності за групами із застосуванням парного критерія Стьюдента

Компонента	Група		Примітки ²
	для осіб від 60 до 75р., які працюють, n=20	для осіб від 60 до 75 р., які не працюють n=20	
Ставлення до новизни	14.050±3.120 (m ¹ = ±0.698)	9.800±2.285 (m = ±0.511)	t = 2.093 p ≤ 0,05
Надання переваги невизначеності	52.100±3.307 (m = ±0.739)	29.200±8.581 (m = ±1.919)	t = 2.093, p ≤ 0,05
Уникнення невизначеності	39.600±8.382 (m = ±1.874)	34.100±8.932 (m = ±1.997)	t = 2,087, p ≤ 0,051
Відношення до невизначених ситуацій	36.750±8.347 (m = ±1.866)	36.400±7.236 (m = ±1.618)	t = 2.093., p ≤ 0,05
Ставлення до складних завдань	32.450±6.312 (m = ±1.411)	25.900±6.609 (m = ±1.478)	t = 2.093 p ≤ 0,005

¹де *t* – стандартна помилка середніх величин; ²де *t* Критичне значення *t*-критерію Стьюдента при числі ступенів свободи (*f*) = 19

Таким чином, отримані дані свідчать про те, що особи віку пізньої дорослості, які працюють, мають середнє ставлення до новизни, та складних завдань, у той час, як особи, які не працюють та перебувають на пенсії – низьке значення цього компонента. Тобто, реакції на нові події та їх складність, що трапляються у середовищі осіб, які працюють, сприймається більш позитивно. У цій же групі значення компоненти «ставлення до новизни» для жінок є вищим на відміну від чоловіків, що потребує більш детального вивчення.

Зв'язок компонентів толерантності до невизначеності та інших особистісних характеристик: креативності та життєстійкості, які досліджувалися Е. Одинцевою (2013) [27], довели існування середнього рівня кореляції між компонентою «ставлення до новизни» та рівнем креативності (визначеним за Тестом креативності Торренса). Це дає нам змогу зробити висновок, що особи, які працюють здатні на прийняття ефективних творчих рішень в умовах невизначеності на протипагу особам, які перебувають на пенсії.

Отримані дані (за шкалою Д. Маклейна) щодо компоненти «надання переваги невизначеності» для осіб, які працюють (вікова група 60 – 75 р) перебувають у діапазоні

середніх значень, на відміну від осіб тієї ж вікової групи, які перебувають на пенсії, де показник набуває низького значення. Інтерпретація цього результату дає можливість зробити висновок, що особи віком від 60-75 р., які працюють, мають помірну терпимість до складних для розуміння задач або до несподіваних та складних ситуацій чи до тих ситуацій, де є певний рівень невизначеності. І, відповідно, особи, які непрацюють – негативно сприймають невизначеність, оскільки значення показника є низько вираженим.

Не були встановлені вірогідні відмінності між опитаними групами за шкалами «уникнення невизначеності» та «відношення до невизначених ситуацій», показники за якими в обох групах відповідають середньому рівню вираженості. Тобто, особи віком 60-75р., більшою мірою сприймають себе суб'єктом власних дій та контролюють власні дії.

Додаткові дослідження проведені Одинцевою Е.Ю [27] щодо кореляції між компонентою «відношення до невизначених ситуацій» та життєстійкістю (визначеною за Тестом Maddi S.R. The Personal Views Survey III-R) показують існування взаємозв'язку між цими показниками. Зважаючи на перебування значення компоненти у діапазоні низьких середніх значень можна зробити висновок про те, що у осіб цієї вікової групи існує прийняття невизначених подій як досвіду. Вважаємо, що низьке значення цього показника свідчить про критичне оцінювання будь якої невизначеної ситуації спираючись на минулий досвід.

Активний розвиток цифрових та мобільних технологій впливає на особливості комунікації різних категорій населення, в тому числі і осіб похилого віку. Взаємодія осіб віку пізньої дорослості з суспільством, реалізація їхніх потреб відбувається через формальні та неформальні мережі, особливу роль серед яких відіграють сучасні комунікаційні технології та соціальні мережі в інтернеті, зокрема в межах нашого дослідження важливим є дослідити наявність або відсутність взаємозв'язку між особистісними характеристиками індивіда, вираженими через компоненти толерантності до невизначеності та процесами, що виникають у зв'язку із суспільними змінами, спричиненими розвитком та поширенням інформаційних технологій. Відповідно до соціологічних опитувань (2020) [5] 14% респондентів віком понад 60 років користуються соціальними мережами, зокрема більше 80% використовують соціальну мережу Facebook. Зважаючи на зниження комунікативної соціальної активності у осіб, які перебувають на пенсії у віковій групі 60-75 р. варто перевірити гіпотезу про те, що витіснення традиційних соціальних практик комунікаціями у соціальних мережах підвищує рівень толерантності до невизначеності у цій віковій групі. Для підтвердження чи спростування гіпотези використаємо методику Bergen Facebook Addiction Scale [1], протестувавши 20 осіб, які перебувають на пенсії у віковій групі 60-75 р. для визначення особливостей комунікації у соціальних мережах. Щодо типів використання Facebook, майже всі учасники повідомили про використання цієї соціальної мережі для комунікації (98%), 80% повідомили про доступ до інформаційного контенту, 77% повідомили про використання Facebook для перегляду мультимедійного вмісту, 21% для ігор, 14% для покупок. Серед опитаних респондентів середньодобове використання Facebook становило 88,20 хвилин (SD = 127,59 хвилин). Оцінки цієї підвипіркі в вимірах багатовимірної шкали за компонентами: міжособистісної чутливості (M = 0,20,

депресії ($M = 0,29$, $SD = 0,67$) та тривога ($M = 0,55$, $SD = 0,73$). Розрахований методом середньоарифметичного інтегральний коефіцієнт залежності від соцмереж у віковій групі 60-75р перебуває у діапазоні низьких значень за шкалою Харрінгтона [9]. Для дослідження взаємозв'язку двох змінних, вимірюваних в метричних шкалах на одній і тій же вибірці (рівня толерантності до невизначеності та інтегрального коефіцієнта залежності від соцмереж) використовуємо коефіцієнт кореляції Пірсона. Розрахунки показали, що коефіцієнт кореляції (r) дорівнює 0.678, що засвідчує зв'язок між досліджуваними ознаками як прямий, тобто зі зростанням показника залежності від використання соцмереж зростає й інтегральний показник толерантності до невизначеності, тіснота (сила) зв'язку за шкалою Чеддока – значна. Число ступенів свободи (f) становить 18, t -критерій Стьюдента дорівнює 3.912. Критичне значення t -критерію Стьюдента при даному числі ступенів свободи становить 2.101, а залежність ознак статистично значуща ($p = 0.001121$).

Припускаємо, що такий рівень кореляції між досліджуваними показниками виникає лише у випадку відсутності емоційної залежності від соцмереж, тобто у випадку, коли інтегральний показник перебуває у діапазоні низьких або середніх значень за шкалою бажаності за моделлю Харрінгтона .

ВИСНОВКИ. Аналіз теоретичних ракурсів проблеми вивчення толерантності до невизначеності дає змогу визначити багатогранність змісту цього феномену, який відбиває специфіку ставлення суб'єкта до невизначених ситуацій, свідчить про потенціал адаптації до процесів старіння. Зважаючи на особливості демографічної структури населення та тенденції її змін, в роботі представлено результати емпіричного дослідження рівня компонентів толерантності до невизначеності у осіб вікової групи 60-75р. В результаті обробки даних за шкалою толерантності до невизначеності Д.Л. МакЛейна зроблено наступні висновки: 1) реакції на нові події, які відбуваються у середовищі осіб, які працюють, сприймається більш позитивно ані у осіб, які перебувають на пенсії; 2) особи віком від 60 -75 р, які працюють мають помірну терпимість до завдань, які можуть бути складними для розуміння, або до несподіваних та складних ситуацій, або до тих ситуацій, де є певний рівень невизначеності. І відповідно, особи, які не працюють негативно сприймають невизначеність, оскільки значення показника є низько вираженим; 3) статистично підтверджено, що зростання рівня толерантності до невизначеності може бути досягнуто через зростання комунікативної соціальної активності у соціальних мережах. Але ми припускаємо, що такий рівень кореляції між досліджуваними показниками виникає лише у випадку відсутності емоційної залежності від соцмереж, тобто у випадку, коли інтегральний показник залежності від соцмереж перебуває у діапазоні низьких або середніх значень за шкалою Харрінгтона.

Список використаної літератури:

1. Andreassen, C. S., Torsheim, T., Brunborg, G. S., & Pallesen, S. 2012. Development of a Facebook addiction scale. *Psychological Reports*, 110(2): 501–517. <https://doi.org/10.2466/02.09.18.PR0.110.2.501-517>.
2. Budner, S. 1962. Intolerance of ambiguity as a personality variable. *Journal of Personality*, 30(1): 29–50. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1962.tb02303.x>
3. Deci, E. L., Vansteenkiste, M. 2004. Self-determination theory and basic need satisfaction: Understanding human development in positive psychology. *Ricerche di Psicologia*, 27(1): 23–40
4. DeRoma V., Martin K., Kessler, M. 2003. The Relationship Between Tolerance for Ambiguity and Need for Course Structure // *Journal of Instructional Psychology*. Vol. 30.(2): 104 - 109.
5. Detector Media. 2020. How Ukrainians' Preferences And Interests In The Media Have Changed After The 2019 Elections And The Beginning Of The COVID-19 Pandemic". Kyiv
6. Dongqing Zhu, Xiaofei Xie & Jiaqiu Xie. 2012. When do people feel more risk? The effect of ambiguity tolerance and message source on purchasing intention of earthquake insurance, *Journal of Risk Research*, 15:8: 951-965, DOI: 10.1080/13669877.2012.686051
7. Fung H-L, Chong S, Kowaluk E. 2006. Mechanisms of nitrate action and vascular tolerance. *Eur Heart J*
8. Hallman R. 1963. The Necessary and Sufficient Conditions of Creativity, 3(1): 14-27. <https://doi.org/10.1177/002216786300300102>
9. Harrington, N. 2005a. The Frustration Discomfort Scale: Development and psychometric properties. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12(5) : 374–378.
10. Harrington, E.C. 1965 The Desirability Function. *Industrial Quality Control*, 21, 494-498.
11. Karadağ, Engin, Çoğaltay, Nazım & Su, Ahmet. 2019. School principal self-efficacy: a study on self-efficacy levels of the Turkish primary school principals. 9: 208-221.
12. Karpov A. 2016. Dissonant Ethno-Coexistence and the Problem of Tolerance. *Russian Journal of Philosophical Sciences*; (3): 61-75.
13. Laureiro-Martínez, D., Brusoni, S. 2018. Cognitive flexibility and adaptive decisionmaking: Evidence from a laboratory study of expert decision makers. *Strategic Management Journal*, 39(4): 1031–1058.
14. Mclain, David. 1993. The Mstat-I: A New Measure of an Individual'S Tolerance for Ambiguity. *Educational and Psychological Measurement*. doi: 10.1177/0013164493053001020.
15. Norton Robert W. 1975. Measurement of Ambiguity Tolerance, *Journal of Personality Assessment*, 39:6: 607-619, DOI: 10.1207/s15327752jpa3906_11
16. Sidanius J. 1988. Intolerance of Ambiguity, Conservatism, and Racism: Whose Fantasy, Whose Reality?: A Reply to Ray, 9(2): 309-316. doi: <https://doi.org/10.2307/3790960>
17. Våpenstad, E. V. 2010. The ambiguity of the psychoanalytic situation and its relation to the analyst's reverie. *Psychoanalytic Psychology*, 27(4): 513–535. <https://doi.org/10.1037/a0020454>
18. Williams R. 2006. Leadership for School Reform: Do Principal Decision-Making Styles Reflect a Collaborative Approach?: <https://journalhosting.ucalgary.ca/index.php/cjeap/>

19. Абульханова К.А. 2013. Личность во времени человеческой культуры №3 // Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева. № 3 (25): 40–53. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_20283564_12023904.pdf
20. Балашова Е.Ю., Микеладзе Л.И. 2013. Возрастные различия в восприятии и переживании времени. Психологические исследования, 6(30). URL: <http://psystudy.ru>
21. Гусев, А. И. 2011. Толерантность к неопределенности как составляющая личностного потенциала. Личностный потенциал: структура и диагностика: 300-329.
23. Корнилова, Т. В. (2010а). Новый опросник толерантности—интолерантности к неопределенности. Психологический журнал, 31(1): 74–86.
24. Леонтьев Д.А., Мандрикова Е.Ю. 2005. Моделирование «экзистенциальной дилеммы»: эмпирическое исследование личностного выбора. Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология.. № 4.: С. 37—42.
25. Луковицкая Е. Г. 1996. Феномен неопределенности в психологии. Тезисы научно-практической конференции «Психология: итоги и перспективы» : 32-33.
26. Новікова Ж. М. 2010. Дослідження особливостей особистості людей похилого віку. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди, психологія. Вип.134.:147–161.
27. Одинцева Е.Ю Связь толерантности к неопределенности с жизнестойкостью и креативностью (на материале подросткового возраста) URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/38643024.pdf>
28. .Соколова, Е.Т. 2015. Клиническая психология утраты Я. М.: Смысл
29. Стрижицкая О. Ю. 2013. Современные проблемы психологии старения. Здоровая личность. СПб.: Речь: 336-355..
30. Юртаева М. Н. 2011. Толерантность к неопределенности и предпочтения в способах обработки информации. Ученые записки кафедры теоретической и экспериментальной психологии Российского государственного профессионально-педагогического университета. Вып. 3. Екатеринбург : Изд-во Рос. гос. проф.- пед. ун-та., 2011: 44–67

References

1. Andreassen, C. S., Torsheim, T., Brunborg, G. S., & Pallesen, S. 2012. Development of a Facebook addiction scale. *Psychological Reports*, 110(2): 501–517. <https://doi.org/10.2466/02.09.18.PR0.110.2.501-517>.
2. Budner, S. 1962. Intolerance of ambiguity as a personality variable. *Journal of Personality*, 30(1): 29–50. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1962.tb02303.x>
3. Deci, E. L., Vansteenkiste, M. 2004. Self-determination theory and basic need satisfaction: Understanding human development in positive psychology. *Ricerche di Psicologia*, 27(1): 23–40
4. DeRoma V., Martin K., Kessler, M. 2003. The Relationship Between Tolerance for Ambiguity and Need for Course Structure // *Journal of Instructional Psychology*. Vol. 30.(2): 104 - 109.
5. Detector Media. 2020. How Ukrainians’ Preferences And Interests In The Media Have Changed After The 2019 Elections And The Beginning Of The COVID-19 Pandemic”. Kyiv

6. Dongqing Zhu, Xiaofei Xie & Jiaqiu Xie. 2012. When do people feel more risk? The effect of ambiguity tolerance and message source on purchasing intention of earthquake insurance, *Journal of Risk Research*, 15:8: 951-965, DOI: 10.1080/13669877.2012.686051
7. Fung H-L, Chong S, Kowaluk E. 2006. Mechanisms of nitrate action and vascular tolerance. *Eur Heart J*
8. Hallman R. 1963. The Necessary and Sufficient Conditions of Creativity, 3(1): 14-27. <https://doi.org/10.1177/002216786300300102>
9. Harrington, N. 2005a. The Frustration Discomfort Scale: Development and psychometric properties. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12(5) : 374–378.
10. Harrington, E.C. 1965 The Desirability Function. *Industrial Quality Control*, 21, 494-498.
11. Karadağ, Engin, Çoğaltay, Nazım & Su, Ahmet. 2019. School principal self-efficacy: a study on self-efficacy levels of the Turkish primary school principals. 9: 208-221.
12. Karpov A. 2016. Dissonant Ethno-Coexistence and the Problem of Tolerance. *Russian Journal of Philosophical Sciences*; (3): 61-75.
13. Laureiro-Martínez, D., Brusoni, S. 2018. Cognitive flexibility and adaptive decisionmaking: Evidence from a laboratory study of expert decision makers. *Strategic Management Journal*, 39(4): 1031–1058.
14. Mclain, David. 1993. The Mstat-I: A New Measure of an Individual'S Tolerance for Ambiguity. *Educational and Psychological Measurement*. doi: 10.1177/0013164493053001020.
15. Norton Robert W. 1975. Measurement of Ambiguity Tolerance, *Journal of Personality Assessment*, 39:6: 607-619, DOI: 10.1207/s15327752jpa3906_11
16. Sidanius J. 1988. Intolerance of Ambiguity, Conservatism, and Racism: Whose Fantasy, Whose Reality?: A Reply to Ray, 9(2): 309-316. doi: <https://doi.org/10.2307/3790960>
17. Våpenstad, E. V. 2010. The ambiguity of the psychoanalytic situation and its relation to the analyst's reverie. *Psychoanalytic Psychology*, 27(4): 513–535. <https://doi.org/10.1037/a0020454>
18. Williams R. 2006. Leadership for School Reform: Do Principal Decision-Making Styles Reflect a Collaborative Approach?: <https://journalhosting.ucalgary.ca/index.php/cjeap>
19. Абульханова К.А. 2013. Личность во времени человеческой культуры №3 // Вестник КГПУ им. В.П. Астафьева. № 3 (25): 40–53. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_20283564_12023904.pdf
20. Балашова Е.Ю., Микеладзе Л.И. 2013. Возрастные различия в восприятии и переживании времени. *Психологические исследования*, 6(30). URL: <http://psystudy.ru>
21. Гусев, А. И. 2011. Толерантность к неопределенности как составляющая личностного потенциала. *Личностный потенциал: структура и диагностика*: 300-329.
23. Корнилова, Т. В. (2010а). Новый опросник толерантности—интолерантности к неопределенности. *Психологический журнал*, 31(1): 74–86.
24. Леонтьев Д.А., Мандрикова Е.Ю. 2005. Моделирование «экзистенциальной дилеммы»: эмпирическое исследование личностного выбора. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология.* № 4.: С. 37—42.
25. Луковицкая Е. Г. 1996. Феномен неопределенности в психологи. Тезисы научно-практической конференции «Психология: итоги и перспективы» : 32-33.

26. Новікова Ж. М. 2010. Дослідження особливостей особистості людей похилого віку. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди, психологія. Вип.134.:147–161.
27. Одинцева Е.Ю Связь толерантности к неопределенности с жизнестойкостью и креативностью (на материале подросткового возраста) URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/38643024.pdf>
28. Соколова, Е.Т. 2015. Клиническая психология утраты Я. М.: Смысл
29. Стрижицкая О. Ю. 2013. Современные проблемы психологии старения. Здоровая личность. СПб.: Речь: 336-355..
30. Юртаева М. Н. 2011. Толерантность к неопределенности и предпочтения в способах обработки информации. Ученые записки кафедры теоретической и экспериментальной психологии Российского государственного профессионально-педагогического университета. Вып. 3. Екатеринбург : Изд-во Рос. гос. проф.- пед. ун-та., 2011: 44–67

TOLERANCE TO UNCERTAINTY OF LATE ADULTS IN CONTEXT OF THE PROBLEM OF SUCCESSFUL AGING

Demkiv O. B.

Ivan Franko Lviv national university,
Universytetska str, 1, Lviv, 79000, Ukraine,
email: oleh.demkiv@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5233-0472>

Kirzhetska M. S.

Lviv polytechnic national university,
Stepana Bandery str. 12, Lviv, Ukraine.
email: mariya.s.kirzhetska@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5695-7843>

Kirzhetsky Yu. I.

Lviv polytechnic national university,
Stepana Bandery str. 12, Lviv, Ukraine.
email: yura.kirzhetskiy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8323-3605>

The peculiarities of the demographic situation of modern world society suggest an increase in the number of elderly people in the demographic structure of the population and their annual growth compared to previous decades. Demographic aging is due to:

improved living conditions and health care, a significant reduction in the birth rate, increased labour migration (along with families) to countries with more developed economies and so on. Old age or late adulthood is one of the periods of uncertainty in person's life during which there are active negative biological changes in various body systems, changes in social roles in society, declining monthly income etc. The changes in the behaviour and mental state of the person are the result of these changes. These physiological, social and economic transformations of a person of late adulthood take place under the conditions of high uncertainty and the absence or limitation of life alternatives, making special demands for the internal resources of the individual. The paper's purpose is to establish the peculiarities of tolerance to uncertainty concerning working and non-working people of late adulthood. The paper aim based on the above, we can formulate the task of the study, which is to establish the characteristics of tolerance to uncertainty towards people of late adulthood (age group 60-75 years) from the standpoint of employment of these people and areas of its increase. Materials and methods: the research was conducted in 2021 in Lviv region of Ukraine. Forty people aged 60 to 75 were examined. Among those surveyed, 20 people with 40 weekly working hours and 20 retired people were chosen. In order to assess the level of tolerance to uncertainty, the D.L. McLain's (modified by E.M. Osin) tolerance scale was used; in order to determine the level of dependence on social networks Bergen Facebook Addiction Scale methodology was used (having examined 20 retired people in the age group from 60 to 75). Results. As a result of data processing, the following conclusions were made: 1) reactions to new events that occur among working people are perceived more positively than among the retired people; 2) working people aged 60-75 have moderate tolerance to tasks that may be difficult to understand, or to unexpected and difficult situations, or to situations where there is a certain level of uncertainty. Accordingly, people who do not work in this age group have a negative perception of uncertainty, as the value of the indicator is low; 3) it is statistically confirmed that the increase in the level of tolerance to uncertainty is positively influenced by the addition of communications in social networks to traditional social practices. However, in our opinion, the study of this problem will lead to a better understanding of the phenomenon of tolerance for uncertainty in the group of late adults from the point of view of employment and can offer effective government strategies, including raising the retirement age or improving personal characteristics in this age group.

Key words: tolerance to uncertainty, late adulthood age, personality traits, communicative social activity, successful aging.

Стаття надійшла до редколегії 27.09.2021

Прийнята до друку 21.10.2021